

майбутнього, що є втіленням розумного, справедливого, технократичного устрою суспільства, спонукає людину до творчої діяльності, основною характеристикою якої є новизна.

Людина прагне підкорити природу, “поліпшити” її у відповідності до власних потреб. Звичайно, подібний підхід суперечить гармонізації взаємин людини із світовим цілим і цілком закономірно є джерелом глибокої кризи сучасності як на світоглядному, так і на емпіричному екологічному рівні. На сьогоднішній день бачиться необхідним здійснювати експлікацію змісту феномену творчості в поліваріативності його смислових проєкцій. Оскільки творчість - це надзвичайно динамічним, багатовимірним феноменом, котрий сутнісно розкривається не лише на рівні суцього(актуалізація буттєвої повноти, народження нового), а й на буттєвому (що скерований на саморозкриття буття) і екзистенційному (перебування на стику буття і суцього як особистості) рівнях. Творчість постає для людини випробуванням себе і буття на основі принципової можливості онтологічної зміни суцього, виявляючи себе як людський екзистенціал. Буття, що несе у собі принцип творчості – онтологічну зміну, – дозволяє бути суцьому, а здійснення суцього актуалізується людською присутністю та розкриває буття.

Феномен творчості пов’язаний із найважливішими аспектами людського самовизначення, особистісним пошуком та конституюванням власного Я, а також пошуком моделей гармонійних взаємовідносин зі світом.

Сергій Яремчук

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів

ПОГЛЯДИ БРИТАНСЬКИХ ФІЛОСОФІВ-МОРАЛІСТІВ

Е. ШЕФСТБЕРІ, ТА Д. ЮМА НА РЕЛІГІЙНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МОРАЛІ

Розвиток британськими філософами-моралістами концепції морального почуття глибоко пов’язаний з їхнім різко критичним ставленням до релігії в цілому та до релігійних забобонів зокрема. Е.Шефстбері основне завдання бачить в тому, щоб довести незалежність морального складу людини від характеру її поглядів на божество. Релігійні емоції, побожність, за Шефстбері, є морально нейтральними. Важливим є те, що притягує людину до божества і примушує її чинити добро. Доброзичливість може бути механічною, впливати з виховання або схиляння перед вищим авторитетом. Людина може робити добрі вчинки і через страх перед божественною карою. Але це мало стосується доброзичливості так само, як нездійснення чогось

злого через «зв'язані руки». Шефстбері підкреслював, що християнство орієнтує людину на такий неправдивий шлях доброчесності. Крім цього, саме поняття «Християнської доброчесності» є, за Шефстбері, суперечливим, бо мораль, доброчесність – це вищий прояв людського духу. В протилежність до цього релігійна авторитарно-догматична мораль є нічим іншим, як новим видом рабства. За Шефстбері, уявлення про прекрасне, справедливе і чесне є природними властивостями людської душі, складає основу так званого морального почуття, яке від народження мають усі люди. Оскільки доброчесність є в самій природі людини, то моральність не залежить від віри в бога, не є похідною від релігії. Навпаки, саме релігія повинна стати перед судом моральної свідомості, щоб отримати наше схвалення або осудження. Шефстбері вважав, що релігія не може сприяти моральному вдосконаленню людини, навпаки, вона завдає шкоди моральності – у тому випадку, коли люди поклоняються божеству з негативними моральними якостями: мстивістю, жорстокістю і т.ін. [1, с. 64]. Такими він вважав богів традиційних релігій. Проте «віра в богів, які втілюють в собі вищі моральні якості, зміцнює і посилює моральне начало в людині» [1, с. 64]. Це не особистий бог християнства, згідно з традиційними атрибутами, а якесь безособове розумне і моральне начало, в якому «немає місця нічому, крім морально досконалого». Основою для ствердження його існування є «міцна і раціональна віра в таку істоту, що стоїть на філософських основах» [2, с. 95].

Таким чином, Шефстбері не оправдовує старої релігії, а конструює нову, узгоджену, на його думку, з розумом і філософією.

Як і в ученнях інших англійських мислителів XVII – XVIII століть, у Д. Юма немалу роль відіграють роздуми про релігію. Для нього характерний негативний погляд на релігію. Новизна Юма полягає в тому, він більш категорично за своїх попередників дивиться на традиційну релігію як на гальмо до загального прогресу. У «Трактаті про людську природу» Юм виступає з осудженням згубного для життя релігійного фанатизму. Витоки цього явища він шукає в особливостях людської психіки. Різні релігійні обряди і таїнства служать збудженню ефективної природи людини, діючи на її уяву. Релігія, за Юмом, відповідальна за багато кривавих історичних подій минулого. В «Природній історії релігії» ставиться питання про походження релігій з особливостей «природи людини». Він вважає, що турботи про життєві справи, надії і страхи, а не просте і незацікавлене споглядання природи послужили головним джерелом релігійних уявлень.

Юм порівнює різні аспекти аполітизму, теїзму. Хоча святі сучасних релігій і відповідають героям древніх релігій, однак «...не знищення

чудовиськ, скидання титанів і захист Батьківщини, а бичування і піст, боязнь і смирення, повне підкорення і рабський послух – ось що стало тепер засобом досягнення божих почестей серед людей» [3, с. 411]. Ретельне виконання сучасною людиною релігійних обов'язків ще не свідчить про високу моральність, оскільки часто найгірші вчинки спричиняли посилення релігійної ревності.

Моральні оцінки Юм виводить з емоцій. Це положення служить йому для заперечення релігійної санкції моралі: «за яким правом розподіляються карі і нагороди? В чому божественне мірило заслуг і провин? Чи повинні ми думати, що людські почуття притаманні божеству? Звідки ми взагалі дізналися, що існує моральне розрізнення, чи не з наших власних почуттів? основним джерелом моральних ідей є роздум про інтереси людського роду... » [3, с. 692-694]. Розрізнення між добром і злом є природним, як природне «не лише розрідження між пороком і добродетеллю, але і будь-яка подія, яка будь-коли траплялась у всесвіті, за винятком чудес, на яких заснована наша релігія» [4, с. 515].

Однак, відкинувши релігійні трактування моралі, Юм не дає якоїсь більш переконливої альтернативи. «Природність» розрізнення ставала суб'єктивною. Вона є в свідомості людини: «Коли ви визнаєте якийсь вчинок порочним, ви розумієте під цим лише те, що в силу особливої організації вашої природи ви відчуваєте при цьому переживання або відчуття осуду. Отже, порок і добродетель можна порівняти зі звуками, квітами, теплом і холодом, які є не якостями об'єктів, перцепціями нашого духу» [4, с. 510].

Таким чином, британські моралісти підійшли до концептуального розрізнення моралі та релігії. Значним досягненням також є те, що це розрізнення проводилось на основі виділення характерних особливостей моральної мотивації, яка стає незалежною від «божественних санкцій» та авторитету «верховної істоти».

1. Кузнецов В. Н., Мирковский Б. В., Грязнов А. Ф. *Западноевропейская философия* / В. Н. Кузнецов., Б. В. Мирковский., А. Ф. Грязнов. - М., 1986.

2. Шефтсбери Е. *Эстетические опыты* / Э. Шефтсбери. - М., 1975.

3. Юм Д. *О бессмертии души* / Д. Юм // *Сочинения*. – Т.2 – М., 1996.

4. Юм Д. *Трактат о человеческой природе* / Д. Юм // *Сочинения*.-Т.1.- М., 1996.